

Eeloleva nädala laupäeva õhtul (23. I 1971) on RAT „Estonias“ järjekordse algupärase balleti „Joanna tentata“ esietendus. Alljärgnevalt kõnelevad balleti muusikast, saamisloost ja koreograafiast balleti libreto autor ja lavastaja Mai Murdmaa ning helilooja Eino Tamberg.

Vastab Mai Murdmaa.

▲ „Joanna tentata“, mille lavalettoomist olete praegu lõpetamas, on arvuult kaheteistkümnes eesti ballett. Kas teie ja Tambergi uus teos kujuneb ka sisulises mõttes mingiks kokkuvõtteks või mingiks seniste tulemuste üldistuseks?

„Eks iga õnnestunud teos anna kvaliteetivõttel midagi uut. Meie balleti ajaloos on sellel teosel teatud arenguastet määrav koht. Ballett on arenenud olustikulis-ravuslikust psühholoogilist analüüsi ja filosoofilisi üldistusi taotlevaks kunstžanriks. Mil määral see meil on õnnestunud, otsustavad juba vaatajad. Minule on „Joanna tentata“ koreograafiliste otsingute järg: luua vorm, mis väljendaks inimeste psühholoogilisi vahekordi ja seisundeid. Vabaneda klassikalise tantsu kanoniseeritud vormist, sealjuures tehnilise baasi osas tugineda siiski klassikalisele tantsule.“

▲ E. Tambergi kahes varasemas balletis on leidunud sisukalt novaatorlikke mõtteid. Milliseid ülesandeid esitab „Joanna tentata“ muusika teile kui koreograafile-lavastajale?

„Sõna „novaatorlik“ on vahest liiga preensioonikas. Kuid see ballett on, niipalju kui ma tunnen maailma balletirepertuaari, igati kaasaja tasemel olev teos. Väga mitmekesine muusikaline materjal annab häid võimalusi vormiotsinguks. Ühelt poolt dogmaatilise „kandiline“ klooster, teiselt poolt riikalikud „ümaravormilised“ rahvasteenid.“

▲ E. Tambergi «Ballettsümfoonia» lavaline esietekanne toimus Saksa DV Schwerini Riigiteatris 10. märtsil 1960. aastal. Kas „Joanna tentata“ on teos, mis võiks leida tee teistele Nõukogudemaa ja välisriikide lavadele?

„„Joanna tentata“ on teos, mis on kindlasti paljudele teatritele vastuvõetav. Millal ta kusagile mujale jõuab, ei oska ütelda. Balleti suureks väärtuseks on tark, psühholoogiliselt selgepiiriline, õigesti ülesehitatud muusika. Dramaturgilised proportsioonid on väga täpsed. Usun selle balletimuusika tulevikku.“

Nüüd mõned küsimused E. Tambergile.

▲ Ballett on eesti muusikalistest lavastajatest kõige noorem. Käesoleva balletiga olete L. Austeri kõrval viljakaim eesti balletimuusika looja. Mis ajendab teid pöörama balletile nii suurt tähelepanu? Milline on „Joanna tentata“ saamisloogu?»

„Kirjutan teatritele päris meeeldi, küllap olen vist omanoodi nakatatud teatritriipistikust. Ballett on aga žanr, mis annab heliloojale rohkem vabadusi, on sümfoonilisem kui ooper, ta pole seotud püüva tekstiga, siin on üldisemad mõtted-tunded.“

Plaan midagi lava tarvis kirjutada tekkis juba mõni aeg tagasi, kuid kaua ei leidnud meelepärast teemat. Siis meenus kunagi nähtud poola film, mis näis kõige enam sobivat. Libreto oli raskusi. Mai Murdmaa kavandas mitu varianti, enne kui ühega rahule jäi. Aluseks on 1623. aastal Pariisi lähedal asuvas väikelinnas Loudun'is aset leidnud lugu. Originaalmaterjali jälile saime küll natuke hilja, kuid põhilisi kavatsusi see ei muutnud. Olen harva nii vaevaliselt kirjutanud kui seekord. Muusika loomiseks kulutasin tervelt kaks aastat. (Võrdluseks olgu ooper „Raudne kodu“, mille kirjutasin ühe aastaga.) Sisseelamine oli raske ja kurnav.“

Sõna on «Joanna tentata» loojail

▲ Olete 1959. a. öelnud, et «... nii balleti autorid kui lavastajad pööravad vähe tähelepanu inimese emotsioonide väljatoomisele vaid välisele virtuosusele ja tegevusele. Emotsionaalselt mõjuvate kohtade hulk on balletis väga väike...» «Ballettsümfoonia» taotlesite välist tegevust viia miinimumini, «teha kuuldavaks lai skaala inimlike emotsioonide, mõtestada tema kirgi», panite peategelase ilma süžee abita jutustama oma tunnetest, rõõmudest ja muredest, püüdsite ühendada muusika sümfoonilisi vorme koreograafiaga. Milliste ideedega on tegemist „Joanna tentata“, puhul? Kas noore tütarlapse teema jätkub? Missugune on tegelaste iseloomustus muusikas?

„Nii arvan ma praegugi, ehkki olukord on balletilavastustes muutunud. „Ballettsümfoonia“ oli tookord resolootne vastaspoolele kaldumine, protest tühja tehnilise virtuosikkuse vastu. Põhimõtteliselt on aga mõlemad balletid üsnalähedased. Kuigi nüüd on tegemist süžeelise balletiga, püüdsin rõhutada esmajoones emotsioone, karakterite tegutsemispõhjust. Sümfooniliste vormide ühendamine koreograafiaga mind

seekord nii väga ei huvitanud. Konkreetsemalt kasutasin ainult rondot. Iga pildi püüdsin kujundada muusikaliseks tervikuks, ehkki otseselt on neid pilte raske viia mõne vormi alla. Määravaks on tegelaste tunded, tunnete arenemine.“

Praktiliselt kannavad balletti kaks tegelast. Joanna on erksa vaimu ja tugeva fantaasiaga noor naine, keda ei rahulda surnud õhkkond 17. sajandi nunnakloostri. Ta otsib väljapääsu. Kuna lahkumine on võimatu, püüab ta seda leida seesmiselt. Siit areneb mõte — iga inimese püüd eneseteostusele. Kloostriis on aga igasugused isiksuse väljendused, võimalus ennast kuidagi teostada, välistatud, ja et on levinud usk kuraditesse, hakkab Joanna vigurdama, väites, nagu oleksid temasse asunud paha vaimud. See võimaldas end füüsiliselt väljendada ja Joanna kuradiväljaajamised muutuvad päris etendusteks. Algul oli Joanna üksinda, õige pea liitusid temaga ka teised nunnad. Kaks korda pühapäeva jooksul aeti nunnadest kuradeid välja, millist tseremooniat käisid vaatamas suured kohalike ja sisesõitnute hulgad. Sellega saavutas Joanna eneseväljendamise poole, teine pool — hingelised, ka loomulikud seksuaalsed vajadused jäid rahuldumata. Siis asendatakse asjatult kuradeid väljaajunud preester uuega. See on noor mees. Joanna armub. Preestri vastuarmastus oluaks asjade loomulik lõpp. Preester on sügavalt usklik — teda kammitsevad sisemised tõlked. Need on aga välistest alati tugevamad ja noor preester hullub. Ta ei suuda üheaegselt inimlikult armastada ja uskuda oma dogmasse. Siit ka idee — dogma hävitab inimese, ühe füüsiliselt, teise vaimseti.“

Muusikas on nii Joannal kui ka preestril oma teema. Preestri teema on rahulik, õilis, seda esitab alati metsasarv. Joanna ja nunnade muusika ehitasin üles ühele 12-toonilisele teemale, seega tuleb sisse dodekafooniline element. Et anda kontrasti ahistatud tunnetele, esineb kolmanda muusikalise karakterina rahvas normaalse suhtumisega ellu, puhas, terve. Solistide pildid vahelduvad rahva elu piltidega, mis on arendatud üha suureneva pingega. Dogma, mis inimest ahistab, ja tarve endast midagi anda — kaks sellist motiivi kannavad üldjoontes balleti ideestikku.“

Noore tütarlapse teema jätkub selles mõttes, et ka siin on peategelane naine. Naiskujud on mind alati rohkem huvitanud, nad on psüühiliselt päindlikumad, võib-olla isegi rikkamad.“